

3. Маслова И. С. Социальный потенциал развития экономики / И. С. Маслова // Вестник Ин-та экономики РАН. – 2008. – № 2. – С. 37–53.
4. Белорусова М. А. Оценка использования социального потенциала региона / М. А. Белорусова // Економіка і організація управління. – 2010. – № 1 (7). – С. 163–168.
5. Штырбул С. А. Социальный капитал и социальный потенциал: субъекты и функции : автореф. дис. ... канд. экон. наук / С. А. Штырбул. – М. : МГУ, 2010. – 27 с.
6. Сталінська В. С. Сутність соціального потенціалу у забезпеченні керованості підприємства / В. С. Сталінська // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – № 5. – Т. 2. – С. 199–207.
7. Бобух І. Соціальний потенціал як новітня складова національного багатства / І. Бобух // Економіст. – 2011. – № 4. – С. 68–74.
8. Панкова Л. І. Ефективність управління соціальним потенціалом підприємства / Л. І. Панкова // Особливості регулювання в державному секторі економіки : зб. наук. пр. Донецького держ. ун-ту управління. – Донецьк : ДонДУУ, 2006. – Т. VII, вип. 73. – Серія «Економіка». – С. 119–123.

Коленда Наталья. Особенности формирования и реализации социального потенциала общества. В статье проанализированы подходы к определению сущности понятия «социальный потенциал общества», на основе чего выделены основные признаки социального потенциала общества. Сформулировано авторское определение понятия. Рассмотрены подходы ученых к компонентному наполнению социального потенциала общества, на основе обобщения которых разработан авторский подход. В частности структура социального потенциала общества состоит с демографического, фертильного, социально-инфраструктурного потенциалов, а также занятости, социальной политики, потенциала социальной солидарности. Дается характеристика определенных составляющих потенциала.

Ключевые слова: социальный потенциал общества, демографический потенциал, фертильный потенциал, социально-инфраструктурный потенциал, потенциал занятости, потенциал социальной политики, потенциал социальной солидарности.

Kolenda Nataliia. The Features of Formation and Realization of Social Potential of Society. The approaches to determination the essence of the concept of «social potential of society» are analyzes in the article. On the basis of which the main signs of the social potential of society are identified. The author's interpretation of the concept are formulated. The scientists approaches to the component structure of social potential of society are considered, on the basis of generalization of that authorial approach is developed. In particular a structure of social potential of society include demographic potential, fertile potential social and infrastructural potential, potential of employment, the potential of social policy, the potential of social solidarity.

Key words: social potential of society, demographic potential, fertile potential social and infrastructural potential, potential of employment, the potential of social policy, the potential of social solidarity.

УДК 336.02

Олена Борисюк – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів і оподаткування Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

До питання реструктуризації зовнішнього боргу України

У статті розкрито динаміку зовнішнього державного боргу; визначено основні умови проведення реструктуризації. Розглянуто важливі кроки, котрі здійснено для покращення ситуації у сфері управління державним боргом України протягом останніх років.

Ключові слова: зовнішній борг, валовий зовнішній борг, управління державним боргом, реструктуризація зовнішніх запозичень, комітет зовнішніх приватних кредиторів.

Постановка наукової проблеми та її значення. Зростання державного боргу України породжує серйозні негативні наслідки для всієї фінансової системи держави. У межах цієї проблеми потрібно відзначити такі моменти. По-перше, важливо охарактеризувати й проаналізувати динаміку зовнішнього

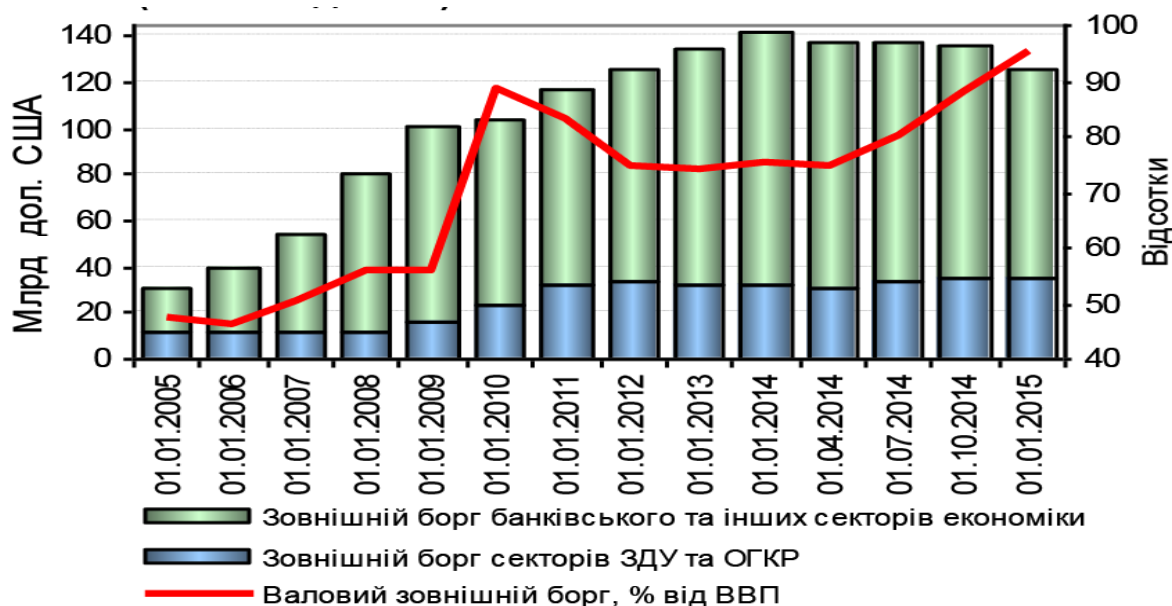
боргу, по-друге, доцільно дослідити, які фактори впливають на таке зростання та яка їх «гранична межа».

Аналіз досліджень цієї проблеми. Проблематику державного боргу досліджено в працях таких учених, як Т. Г. Бондарук, Р. Н. Васишин, Т. М. Вахненко, В. Ю. Дудченко, Н. В. Зражевська, Т. Т. Ковальчук, В. А. Козюк, С. В. Львович, В. В. Лісовенко, Я. В. Онищук, О. Д. Рожко, Ю. О. Смоляр, Н. В. Царук, В. Г. Черепенко, В. В. Шпачук та ін.

Мета статті – вивчення стану зовнішнього боргу України та проведення оцінки реструктуризації зовнішньої заборгованості держави.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У структурі валового зовнішнього боргу Національним банком виділяються всі види заборгованості резидентів України перед нерезидентами, які класифікуються за секторами економіки: державне управління, органи грошово-кредитного регулювання, банки, інші сектори, а також зобов'язання за кредитами підприємств прямого інвестування (міжфірмовий борг).

Розглянемо статистичні дані валового зовнішнього боргу України. Так, на кінець 2014 р. він становив 126,3 млрд дол. США, скоротившись із початку року на 15,8 млрд дол. США. Відносно ВВП обсяг боргу зріс за рік із 75,4 % до 95,1 % від ВВП. Фінансовий і корпоративний сектори економіки скоротили обсяги зобов'язань перед нерезидентами на 19,1 млрд дол. США, натомість борг державного сектору зріс на 3,4 млрд дол. США внаслідок залучення позик від міжнародних фінансових організацій (рис.1) [3].

Рис. 1. Валовий зовнішній борг України на початок року*

* Офіційні дані НБУ

У структурі українського держборгу в розрізі валют погашення станом на 01.06.2015 р. найбільшою складовою є борг, номінований у дол. США – 45,21 % (30,60 % протягом 2011 р.). Вагомою є частка національної валюти – 31,53 % (36,15 % порівняно з 2011 р.) і СПЗ (спеціальні права запозичення МВФ) – 17,18 % (29,25 % протягом 01.06.2011 р.) [4].

Виходячи з представленого вище матеріалу, важливо зупинитися на основних моментах, що стосуються управління й погашення державного боргу. По-перше, саме на 2015 р. припадали найбільші навантаження на державний бюджет зі сплати зовнішнього валового боргу. По-друге, долар США в структурі валют погашення займає перші позиції, що автоматично збільшило обсяг боргу, починаючи з лютого 2015 р., у зв'язку з девальвацією. Причина різкого зниження курсу гривні – відмова НБУ від використання індикативного курсу на валютному ринку та припинення щоденних індикативних валютних аукціонів, що допомагали абсорбувати незадоволений попит, із метою забезпечення єдиного курсу на рівні ринкового згідно з офіційними заявами керівництва Центробанку. У цих умовах НБУ

змушений повернутися до адміністративних заходів урегулювання ситуації на ринку, що згодом спричинило деяке зміцнення курсу гривні. Водночас додатковий тиск на курс національної валюти чинила практика надання Національним банком кредитів рефінансування в гривні, що можна охарактеризувати як лише відносно виважену та непрозору, а також недостатній контроль за напрямками використання комерційними банками таких кредитів.

Варто відзначити, що в структурі державного й гарантованого державою боргу за групами кредиторів найбільша частка належить власникам державних цінних паперів на внутрішньому ринку (35,1 %). Наразі в обігу на внутрішньому ринку перебувають казначейські зобов'язання з різними строками (ОВДП від 12-місячних до 15-річних), а також облигації державних підприємств (НАК «Нафтогаз України», Укравтодор тощо). Сукупний обсяг заборгованості за випущеними цінними паперами на внутрішньому ринку відповідає 499,72 млрд грн (23,74 млрд дол. США в еквіваленті).

Частка власників державних цінних паперів на зовнішньому ринку в загальній структурі держборгу відповідає 29,6 % та відображає заборгованість за ОЗДП 2005–2015 рр. на загальну суму 383,16 млрд грн (18,28 млрд дол. США в еквіваленті) [3].

Крім цього, один з основних індикативних показників – співвідношення державного боргу до ВВП – перейшов граничну межу (60 %) і склав понад 90 %.

У ситуації, що склалася, одним з альтернативних варіантів стало проведення реструктуризації частини зовнішнього боргу України перед зовнішніми приватними кредиторами.

Так, у кінці серпня 2015 р. після тривалих перемовин Міністерству фінансів України вдалося досягти згоди із зовнішніми приватними кредиторами з приводу реструктуризації частини зовнішнього державного боргу.

Наслідками реструктуризації стало прийняття низки нормативних документів у сфері управління державним боргом, зокрема [5]:

- Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2015 рік» №217-УІІ від 02.03.2015 р.;
- Закон України «Про особливості здійснення правочинів з державним, гарантованим державою боргом та місцевим боргом» від 19.05.2015 р. № 436 VIII.

Основні положення вказаних документів, що стосуються управління державним боргом, наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Основні регулювальні положення нормативних документів щодо управління державним боргом

Нормативний документ	Основні положення
Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2015 рік» № 217-VIII від 02.03.2015 р.	Міністерству фінансів України надано дозвіл здійснювати правочини щодо зовнішнього державного та гарантованого державою боргу шляхом обміну (зміни умов діючих позик), випуску та продажу боргових зобов'язань держави.
	Суб'єктам господарювання державного сектору економіки, державним банкам та міським радам надано право здійснювати правочини за кредитами (позиками), місцевим боргом за місцевими зовнішніми запозиченнями шляхом обміну (зміни умов діючих позик), випуску та продажу боргових зобов'язань за погодженням із Міністерством фінансів України.
Закон України «Про особливості здійснення правочинів з державним, гарантованим державою боргом та місцевим боргом» від 19.05.2015 р. № 436-VIII	Кабінету Міністрів України та міським радам надано право приймати рішення про тимчасове зупинення здійснення платежів за всіма або деякими борговими зобов'язаннями, визначеним Законом.
	Закріплена можливість тимчасового припинення примусової реалізації будь-якого майна суб'єктів зовнішніх запозичень, тобто його відчуження шляхом звернення стягнення на майно суб'єктів зовнішніх запозичень за рішеннями, що підлягають примусовому виконанню згідно з чинним законодавством.
	Установлено перелік зовнішніх боргових зобов'язань країни, щодо яких можлива зміна умов запозичень.

Також серед положень вищеназваної угоди з реструктуризації містяться такі:

- зниження основної суми боргу (на 20 %, або 3,8 млрд дол. США);
- деяке підвищення відсоткової ставки за борговими зобов'язаннями (із 7,22 до 7,75 %);
- зміна термінів погашення боргу (терміни перенесено з 2015–2023 рр. на 2019–2027 рр.);
- емісія Україною нових боргових цінних паперів, ставка дохідності з яких прив'язана до темпів зростання ВВП.

За оцінкою міжнародного рейтингового агентства Moody's, у довгостроковій перспективі збитки зовнішніх приватних кредиторів України, які погодились на реструктуризацію, у півтора раза перевищать розмір списання, закріпленого угодою, та складуть не 20 % від номіналу євробондів, як указується в угоді про реструктуризацію, а 30–35 %.

Також варто відзначити, що для покращення ситуації у сфері управління державним боргом України здійснено низку важливих кроків:

1. Верховною Радою України прийнято Закони України «Про зміни до Державного бюджету України на 2015 рік» та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення», реалізація яких передбачає економію коштів Пенсійного фонду України й, відповідно, Державного бюджету України на покриття дефіциту Фонду в сумі 3,9 млрд грн. Це сприятиме стабілізації фінансового стану бюджету Пенсійного фонду України.

2. Для зниження боргового навантаження заплановано достатньо жорсткі заходи з покращення первинного структурного розширеного сальдо бюджету. Фінансування державного бюджету здійснюватиметься за рахунок залучення зовнішніх запозичень і надходжень від приватизації – відповідно, 163,1 та 17,0 млрд грн. У цілому розширений дефіцит державного бюджету й соціальних фондів знизиться до 8,8 % ВВП у поточному році.

3. Із метою посилення дії ринкового механізму та зменшення ризиків для державного бюджету «Основними напрямками бюджетної політики на 2015 рік» передбачено уведення 5-відсоткового ліміту на видачу державних гарантій стосовно доходів загального фонду державного бюджету.

4. Започатковано реформування чинної системи цін для населення з метою скорочення витрат на покриття дефіциту НАК «Нафтогазу України». Зокрема, регулятором ринку енергетики ухвалено рішення про підвищення роздрібної ціни на газ для домогосподарств у середньому на 285 % та підвищення роздрібних цін на теплову енергію для домогосподарств у середньому на 67 % із вступом у дію, починаючи з 1 квітня 2015 р. Це дасть змогу забезпечити зменшення витрат на фінансування НАК «Нафтогаз України» і підприємств теплокомуненерго із 7,0 до 1,6 % ВВП. Одночасно вживаються заходи з бюджетної підтримки населення за допомогою надання субсидій для компенсації підвищення тарифів.

5. Урядом України та Міжнародним валютним фондом започатковано нову програму взаємодії в межах Механізму розширеного фінансування (EFF). Програму спрямовано на відновлення макроекономічної стабільності в Україні, проведення структурних реформ і створення основи для економічного зростання й підвищення рівня життя населення. За умовами програми обсяг фінансування становить 17,5 млрд дол. США терміном на чотири роки. Перший транш кредиту в розмірі 5 млрд дол. США Україна вже отримала 13 березня 2015 р. Другий транш, розрахунковий обсяг якого складає 1,6 млрд дол. США (у Мінфіні допускають, що його розмір може бути збільшено до 5 млрд дол. США), і всі наступні можуть бути одержані за підсумками щоквартальних оцінних місій Фонду, перша з яких очікувалась улітку 2015 р. Згідно з новою програмою, у 2015 р. Україна може одержати із зовнішніх джерел близько 16,3 млрд дол. США, уключаючи 10 млрд дол. США за лінією Міжнародного валютного фонду. Серед міжнародної допомоги – кошти від Євросоюзу на 1,8 млрд дол. США та від уряду США на 2 млрд дол. США.

6. Активізація структурних реформ у секторі загальнодержавного управління, спрямованих на підвищення ефективності використання бюджетних коштів, переходу від пасивного залучення коштів на фінансування дефіциту бюджету до системного управління боргом. Запровадження в бюджетній сфері середньострокового бюджетного планування.

7. Посилення прозорості державних фінансів за рахунок уведення паралельного обліку операцій та боргових зобов'язань установ, дефіциту бюджету за касовим методом і методом нарахувань для сектору загальнодержавного управління, законодавчого уточнення сутності видів та обліку квазіфіскальних операцій, що здійснюються в цьому секторі.

8. Удосконалення механізму надання державних гарантій в Україні за допомогою встановлення верхньої межі відповідальності Уряду при настанні гарантійного випадку та кількісних обмежень їх обсягу.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, ураховуючи ситуацію, яка склалась із залученням зовнішніх позик протягом останніх років, варто відзначити зростання зовнішньої заборгованості держави. Проте загострюється це питання девальвацією гривні й збільшенням державного боргу відносно ВВП країни.

У сучасних умовах особливим і важливим моментом управління зовнішнім боргом можна вважати реструктуризацію частини зовнішнього державного боргу, що дасть змогу перенести виплати на чотири роки: із 2015–2023 на 2019–2027 рр. Проте наслідком таких дій постає питання можливого виходу країни на ринок капіталу (за прогнозами експертів із 2017 р.). Водночас війна на сході знижує рівень ВВП країни й відлякує потенційних інвесторів.

Джерела та література

1. Дані звітності обсягу зовнішнього державного боргу / Міністерство фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua/>.
2. Костюченко В. М. Концептуальні підходи та теоретичні основи зовнішньої заборгованості в умовах глобалізації економіки / В. М. Костюченко // Збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Економічні науки. Вип. 7(25). – Ч. 2 / редкол. : відп. ред. З. В. Герасимчук. – Луцьк, 2010. – С. 123–135.
3. Методичний коментар до статистики зовнішнього боргу України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=63731>.
4. Статистика зовнішнього боргу – офіційні дані НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article>.
5. Угода про реструктуризацію боргів України: аналіз від Мінфіну [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://finbalance.com.ua/news/Uhoda-pro-restrukturizatsiyu-borhiv-Ukrani-osnovni-parametri-ta-analiz-Minfinu>.

Борисюк Елена. К вопросу реструктуризации внешнего долга Украины. В статье рассмотрена динамика внешнего государственного долга; определены основные условия проведения реструктуризации. Так, в ходе исследования выяснилось, что именно на 2015 г. приходились наибольшие нагрузки на государственный бюджет по уплате внешнего валового долга. Во-вторых, доллар США в структуре валют погашения занимает первые позиции, что автоматически увеличило объем долга, начиная с февраля 2015 г. в связи с девальвацией.

Кроме этого, один из основных индикативных показателей – соотношение государственного долга к ВВП – перешел предельную границу (60 %) и составил более 90 %. В сложившейся ситуации одним из альтернативных вариантов стало проведение реструктуризации части внешнего долга Украины перед внешними частными кредиторами. Также среди положений вышеназванного соглашения по реструктуризации содержатся следующие:

- снижение основной суммы долга (на 20 % или 3,8 млрд дол США);
- некоторое повышение процентной ставки по долговым обязательствам (с 7,22 до 7,75 %);
- изменение сроков погашения долга (сроки перенесены с 2015–2023 гг. на 2019–2027 гг.);
- эмиссия Украины новым долговым ценным бумагам, ставка доходности по которым привязана к темпам роста ВВП.

Вместе с тем, рассмотрены важные шаги, которые предприняты для улучшения ситуации в сфере управления государственным долгом Украины на протяжении последних лет.

Ключевые слова: внешний долг, валовой внешний долг, управление государственным долгом, реструктуризация внешних заимствований, комитет внешних частных кредиторов.

Borisiuk Olena. As to the Issue of Restructuring of External Debt of Ukraine. In the article the author examined the dynamic of the external national debt. We also defined the main conditions of carrying out the restructuring.

Thus during the research it was discovered, that the biggest load of satisfaction of the gross external debt on the national budget was due for the year of 2015. Secondly, the USA dollar takes the first place in the structure of the currencies of the debt satisfaction that automatically has increased the amount of the debt beginning from February, 2015 because of devaluation. Moreover one of the main indicative indexes – ratio of the national debt to GNI has overstepped the extreme limit (60 %) and has become more than 90 %.

In the current situation one of the alternative variants is carrying out the restructuring of the part of the external debt of Ukraine to foreign private creditors.

Also among the statements of the mentioned agreement there are the following ones:

- Reducing the basic amount of the debt (for 20 % or 3,8 billion USA dollars);
- Some increasing of the interest rate of the debt obligations (from 7,22 to 7,75 %);

- Changing the terms of the debt repayment (the terms are put off from 2015–2023 to 2019–2027);
- The emission by Ukraine of new debt government securities, the rate of which is related to the GIP rate.

Besides we studied important steps, which were made to improve the situation in the field of debt management of Ukraine during the last years.

Key words: external debt, gross external debt, national debt management, restructuring of external loans, the Committee of foreign private creditors.

УДК 65.016

Оксана Полінкевич – доктор економічних наук, завідувач кафедри економіки та безпеки підприємства Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Критерії розмежування понять «інновації», «інноваційний процес» та «інноваційний розвиток підприємства» в новій економіці

Розглянуто суть інновацій, інноваційного розвитку та інноваційного процесу. Подано власні визначення запропонованих понять на основі критичного осмислення попередніх дефініцій. Виділено критерії розмежування інновацій, інноваційного процесу та інноваційного розвитку підприємства в новій економіці.

Ключові слова: інновації, інноваційний процес, інноваційний розвиток підприємства, нова економіка, підприємство.

Постановка наукової проблеми та її значення. Формування інноваційних підходів до управління підприємством зумовлює переосмислення фундаментальних понять економічної теорії та теорії менеджменту, відповідно до чого вони набувають нового змістового наповнення. Це сприяє формуванню інноваційно орієнтованої моделі економіки, яка ґрунтується на категоріальному апараті, що враховує сучасні тенденції розвитку економічної науки й суспільства. Перегляд наукової парадигми інноваційного розвитку підприємства, підґрунтям якої є базові економічні поняття, покликаний на адаптацію наукових досліджень в Україні до європейських вимог, відповідно до яких визначається єдина експлікація понять.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Інновації, інноваційний розвиток та інноваційний процес розглядали вітчизняні й зарубіжні науковці. Зокрема, поняття «інновація» вперше з'явилося в роботах культурологів ще в ХІХ ст. й означало уведення певних елементів однієї культури в іншу. Різні вчені характеризують інновації залежно від об'єкта та предмета свого дослідження. Терміни «інноваційний процес», «нові комбінації», «нововведення» вперше використав Й. Шумпетер у праці «Теорія економічного розвитку». Основні тлумачення поняття «інновації» систематизовано В. Г. Мединським [19].

Залежно від об'єкта й предмета дослідження інновації можна розглядати, як:

- 1) зміни (Л. Л. Антонюк [1], А. М. Поручник [1], В. С. Савчук [1], М. І. Крупка [16], Р. Нельсон, С. Уінтер, П. Ф. Друкер [8], Ю. В. Яковець [17], Ф. Валента [4], Л. Водочак [5], О. Водачкова [5]);
- 2) процес (Д. Тідд, Д. Бессант, К. Павітт, Т. Браїан [2], Б. Санто [25], вітчизняні економісти І. М. Школа [3], І. М. Буднікевич [3], О. О. Лапко [18], Д. М. Черваньов, Л. І. Нейкова);
- 3) результат (В. Хіпель, Р. А. Фатхутдінов, С. Ф. Покропивний [22], Ю. П. Пімошенко [20], Г. Хамел, К. Прахалад, Р. Фостер, Д. О. Карлюк [13], С. І. Ілляшенко [11], О. А. Біловодська [11], С. Д. Ільєнкова [10]);
- 4) нову комбінацію, підхід, думку, можливість (Й. Шумпетер, Х. Барнетт, Е. Панечко [9], В. Г. Мединський [19]);
- 5) комерціалізацію (Х. Рігс, Р. Ротвелл, П. Гардинер);
- 6) перевагу (Дж. Сорос [26], М. Портер [23]).

Визначаючи поняття «інноваційний розвиток», потрібно враховувати положення загальної теорії розвитку [24, с. 11], оскільки інноваційний розвиток як складова частина економічної еволюції повинен містити риси цієї категорії:

- 1) кількісно-якісні зміни (біфуркаційність, закономірність, адаптивність, циклічність);
- 2) як джерело перетворень (невизначеність, ризикованість, динамічність);